

GOD IS LIEFDE

De man die op het eind van de eerste eeuw aan een ons onbekende christengemeente de brief heeft geschreven waaruit u zojuist enkele fragmenten hebt gehoord, is beslist niet zo heel jong meer. Niet alleen omdat hij zijn gemeenteleden ongegeneerd aanspreekt met 'kindertjes' -zoiets doet een dertigjarige nu eenmaal niet zo gauw -, maar vooral om een veel boeiender reden. Het valt niet te ontkennen, de man heeft iets monomaans. Er is maar één ding dat hij wil zeggen. Natuurlijk vallen hem ook andere zaken in, het een roept het ander op, maar dat zijn bijzaken, toelichtingen bij wijze van voetnoten. Haastig, hartstochtelijk, als een die zo nodig, nu het nog kan, dat voor hem zo allerbelangrijkste ene inzicht toch vooral gezegd moet hebben, herhaalt hij zijn boodschap. Zo spreekt iemand die lang heeft geleefd, allerlei wegen is ingeslagen, alles heeft overdacht en geprobeerd met betrekking tot de mensen en hun heil, de samenleving en het rijk van God, en die nu de balans opmaakt.

Wat blijft er over? Het enige dat, alles wel beschouwd, overeind blijft staan, blijkt van een overweldigende eenvoud. Achter hem liggen dogmatische ruzies, inzichten die mensen achterna lopen omdat ze het nieuwste lijken, zo geheten humane waarden die mensen, om zich een hoge morele standaard aan te meten, dopen tot authentiek christelijke; achter hem ligt, kortom alles wat leer is, alles wat je eerst hoort te denken om mee te mogen praten, alle juiste begrippen die je je eigen dient te maken teneinde je niet te vergissen; achter hem zelfs ligt heel de Bijbel, waarvan hij natuurlijk is doortrokken, maar die in hem zo leeft dat hij het niet nodig vindt die ook maar één keer te citeren. Alles wordt herleid tot één essentiële vraag, en die vraag raakt rechtstreeks ons bestaan zelf. 'Kindertjes, laten wij liefhebben, niet met het woord en de tong, maar met de daad en in waarheid.'

Het moet, voor wie in godsdienstige zaken graag uit is op diepzinnigheden, welhaast zijn om een glimlach van verlegenheid, van schaamte zelfs, te onderdrukken. Bijna denk je: wat een seniel gebabbel. Is dat nu de winst van de wijze ouderdom?

'Kindertjes, laten wij elkaar liefhebben' Heeft die man nu echt niet iets stevigers te vertellen? Een laatste program, waarmee je de wereld kunt aanpakken en elkaars nood lenigen? 'Geliefden, laten wij elkaar liefhebben...'

Ach ja. het lijkt. zo naïef. Is het dat ook? Wat zou het kunnen betekenen, dat verkwanselde, misbruikte, versentimentaliseerde woordje, liefde?

Mensen hebben elkaar lief. Of niet. Mensen hebben elkaar gebrekkig lief, meestal, een heel enkele keer extatisch. Ze hebben elkaar lief in grote kalmte, of vol verzwegene wrok. Altijd hebben zij elkaar ook zelfzuchtig lief, of bang om elkaar kwijt te raken of veel te veel adorerend en zich afhankelijk makend en dan daardoor weer beklemd en boos. Mensen hebben elkaar nooit volmaakt lief. Maar als je nu alles afweegt, als je al die wonderlijke emoties die bewust en vooral onbewust door ons liefdesgevoel heensluipen, van een zekere afstand beziet en je dan afvraagt: wat zou nu toch de kern zijn van dat wat wij, onder zoveel vormen, liefde noemen? -zou dan niet het antwoord kunnen zijn: liefde is geen onderscheid maken tussen mensen.

Natuurlijk houden wij van sommige mensen meer dan van anderen. Maar daar gaat het niet om. Waar het om gaat. is dat liefde betekent: in wezen geen onderscheid maken tussen mensen. Dus bijvoorbeeld: niet toegeven aan je al te burgerlijke lust, om alleen maar om te willen gaan met mensen die van je eigen standing zijn. Of van je eigen intellectuele peil. Of mensen die iets interessants te zeggen hebben. Of mensen met wie je de vanzelfsprekende verstandhouding hebt van je eigen cultuur. Liefde is volstrekt geen onderscheid maken. Wanneer er op je weg komen die lelijk zijn, en oninteressant, of die met zichzelf zo in de knoop zitten dat ze agressief worden, ook tegen jou, mensen die jouw taal niet spreken, mensen die overduidelijk in de ogen van de wereld zijn mislukt. Zondaars. Outcasts.

Als we ons realiseren hoe hulpeloos we staan tegenover al die mensen, en hoe we eigenlijk voortdurend minstens geneigd zijn toe te geven aan onze lust om wel degelijk onderscheid te maken in onze liefde tot mensen, dan wordt het ineens een heel moeilijk woord, dat 'Kindertjes hebt elkaar lief'. Zo moeilijk, dat we ons gerust mogen afvragen of we dat eigenlijk wel kunnen, elkaar liefhebben. En omdat we beseffen, dat we het eigenlijk niet kunnen, maken wij ons verwijten, voelen ons schuldig. En omdat we ons schuldig voelen zijn wij ook daar dan weer beschaamd over, want ons gevoel, tekort te schieten, verraadt dat wij eigenlijk van onszelf vinden, dat we volmaakt moeten zijn. En dat dat misschien wel erg arrogant is.

Om ons nu uit die vicieuze cirkel van onmacht en zelfbeschuldiging te bevrijden heeft het christendom een grandioze ontdekking gedaan. Beter gezegd: Jezus heeft iets gezien, iets geweten, dat ons met één slag wegsleurt uit die verlamming van schuldgevoel en tekortschieten. En de schrijver van de Johannesbrief moet dat zelf ervaren hebben, zo diep, dat het hem het enige lijkt dat hij, op de rand van het sterven, aan zijn 'kindertjes' wil achterlaten. In vijf, zes woorden trekt hij het hele probleem van de liefde weg uit de verplichtende sfeer van de moraal waarin het ons beklemmt, en plaatst het op het enige vlak waar het thuishoort en ophoudt 'probleem' te zijn: bij God. 'Wij zullen voor Gods aanschijn ons hart geruststellen bij alles, waarin het ons aanklaagt.' Wij zullen ophouden gebukt te gaan onder ons zelfverwijt, omdat 'God groter is dan ons hart'. Want 'God is liefde.' Niet op ons rust de liefde als een loodzware plicht waartoe we toch niet in staat zijn, nee, liefde is. Liefde is er lang, voordat wij er zijn.

Hoe dan ?

Als God geen liefde was, dan was, dan was er niets. Geen jij en ik, geen mensen, geen schepping, en zelfs geen God.

God is mededelen, uit zichzelf treden, zich uitstorten, scheppen en al het geschapene, mens en dier en kosmos, weer in zijn hart binnenhalen. Dat wij elkaar kunnen zien en bewonderen, dat wij de wereld kunnen betasten en de hemel beschouwen, dat wij kunnen zeggen: wij zijn, het komt omdat God zich heeft geopend, zijn wezen naar buiten heeft gekeerd en kijk, daar is de wereld.

Alles wat is, is Gods verschijning. Beeld van God. En af en toe staan er in de geschiedenis mensen op, die dat intenser hebben beleefd dan anderen, en naar hen luisterend zeggen wij: kijk, in hen heeft God zich geopenbaard. 'Hierin heeft Gods liefde zich geopenbaard, dat God zijn eniggeboren Zoon in de wereld heeft gezonden.'

Dat betekent: In Jezus is fascinerend duidelijk geworden, dat God niet alleen is gebleven, niet in zichzelf besloten, want dat hij er anders niet zou zijn, en dat er dan niets zou zijn. Er is liefde, of er is niets. Soms komen wij dicht bij dat geheim, als we bijvoorbeeld van Jezus vernemen: 'Jullie moeten kinderen zijn van God, die de zon laat opgaan over goeden, maar ook over slechten, en het laat regenen over rechtvaardigen, maar ook over onrechtvaardigen'. God maakt geen onderscheid tussen mensen.

Omdat hij dat niet kan. Anders was hij geen God. Want maakte hij onderscheid, dan was er iets dat buiten hem viel. En er is niets buiten hem. Alles is voor hem één. Namelijk in hem.

Zo beschouwd, komt het hele probleem van de liefde anders te liggen.

Als de liefde allang aan ons is voorafgegaan, sterker nog, als er in wezen niets anders is dan liefde en buiten de liefde niets, dan ben ik zelf al lang liefgehad. Nog voordat ik er was, en tot in eeuwigheid. Dan wordt dat het vertrekpunt. Ik word allang gedragen, ook al ben ik bang. Ik heb niets te verliezen, want ik raak niet verloren. En ineens begrijp ik, waarom Johannes misschien toch iets meer bedoelt dan de bezorgdheid van een oude man, als hij zijn gemeenteleden 'Kindertjes' noemt. Want ik hoor dan op de achtergrond dat Jezuswoord: 'Jullie moeten kinderen zijn.' Dat wil zeggen: je moet de vanzelfsprekende, onbewuste durf hebben, er van uit te gaan dat je niet je eigen bestaan krampachtig in handen hoeft te houden, maar dat je je gerust kunt overgeven aan een liefde die je omgeeft en draagt, nog voordat je het weet. Het betekent dat je in volslagen overgave kunt zeggen: kome wat komt, ik ben bemind. Pas als je dat zeggen kunt, ben je in staat lief te hebben zonder onderscheid.

De christelijke traditie weet dat deze liefde de vervulling van het leven is. Maar ze beseft ook, dat wij bij die vervulling eindeloos achterblijven, en dat die afstand de oorzaak is van ons lijden en ons verlangen. De traditie antwoordt op dat probleem op twee manieren: de manier van de profeten, en die van de mystieken.

Beide wegen willen de mensen brengen bij de liefde, die God is. Maar de profeten kijken daarbij het eerst naar de wereld. Ze willen de wereld veranderen, bestaande structuren aanklagen en omverwerpen. Zij roepen. Ze geselen met hun woorden. Profeten geloven in woorden. Ze matten zich af, overal heen trekkend om de machten te weerstaan. Voor de profeten is God altijd de komende, ze lopen op hem vooruit, ze bereiden de weg. Profeten staan in de geschiedenis, ze rukken en trekken aan de geschiedenis, omdat God voor hen een God is die door de geschiedenis werkt. Het. Jodendom is een overwegend profetische godsdienst.

Mystieken zijn in haast alles het tegenovergestelde. Voor hen is God geen toekomst, maar een eeuwig nu. Het gaat er om, voor de mystieken, dat eeuwige nu van God te ontmoeten, en daartoe ondernemen ze een reis, niet naar de wereld, maar naar hun ziel. Naar binnen toe. Voor de mystieken komt de geschiedenis op de tweede plaats; ze geloven dat, wil de wereld veranderen, eerst je eigen innerlijk moet veranderen. Ze hechten dan ook niet aan woorden, beminnen in tegendeel de stilte, omdat het doel van de reis, de bodem van hun ziel waar de God woont die liefde is, in stilte is gehuld.

Mystieken blijven, of ze nu reizen of niet, altijd op één plaats: de ruimte van hun innerlijk. Rondom hen schijnt er dan ook nooit iets te veranderen; de invloed die ze uitoefenen onttrekt zich meestal aan de nuchtere controle. Mystieken roepen niet zo gauw: bekeer je. Ze zullen eerder zeggen: maak jezelf eerst maar eens helemaal leeg, dan zul je vanzelf worden bekeerd, want waar leegte is in je kan God binnenkomen.

Beide houdingen, die van de profeten en die van de mystieken, zijn juist. Maar wanneer loopt het mis? Als de twee niet meer naar elkaar luisteren. En zeker, als ze elkaar veroordelen. Dan verzandt het geprofeteer in dogmatisme en door niets gedragen actie; en luistert de mystiek niet meer naar de profeten, dan droogt ze op tot burgerlijke vroomheid. Die twee risico's lijken in onze tijd beslist niet denkbeeldig.

De brief van Johannes is heel zeker een mystieke brief. Iemand die zo stellig weet heeft van God, moet ervaring met hem hebben. Zoals Jezus dat had, zonder twijfel. En zouden wij die mensen niet benijden, juist om hun ervaring van God? Wij weten genoeg. Wij doen vaak ook veel. Maar we moeten ook onze ziel verzorgen.

Ton van der Stap.